

## BANKLARDA KORPORATIV BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI

Muhiddinov Akobirxon Nurullo o'g'li

*Toshkent amaliy fanlar universiteti Bank va moliya kafedrası assistent o'qituvchisi*

**Aannotatsiya:** Ushbu tezis banklarda korporativ boshqaruv tizimining nazariy asoslari, uning amaldagi holati hamda uni takomillashtirish yo'llarini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqot jarayonida bank faoliyatida korporativ boshqaruvning ahamiyati tahlil qilinib, kuzatuv kengashi faoliyati, menejment mas'uliyati, risklarni boshqarish va axborot ochiqligi masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Shuningdek, banklarda korporativ boshqaruvni xalqaro standartlar asosida rivojlantirish bo'yicha amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari bank tizimi samaradorligini oshirish hamda moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

**Kalit so'zlar:** korporativ boshqaruv, bank tizimi, kuzatuv kengashi, menejment, risklarni boshqarish, shaffoflik, moliyaviy barqarorlik.

### KIRISH

Hozirgi globallashuv sharoitida bank tizimining barqarorligi va raqobatbardoshligini ta'minlashda korporativ boshqaruv muhim ahamiyat kasb etadi. Banklar moliyaviy resurslarni samarali taqsimlovchi asosiy institutlar sifatida iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida yetakchi o'rin egallaydi. Shu sababli banklarda korporativ boshqaruv tizimining samarali tashkil etilishi moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash, risklarni kamaytirish hamda investorlar va omonatchilar ishonchini oshirishga xizmat qiladi.

Bugungi kunda bank faoliyatida shaffoflikni ta'minlash, boshqaruv organlari o'rtasida vakolat va mas'uliyatni aniq belgilash, ichki nazorat va risklarni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, korporativ boshqaruvning xalqaro standartlariga mos tizimni joriy etish banklarning moliyaviy natijalarini yaxshilash bilan birga, ularning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlashga imkon beradi.

Mazkur tezisdá banklarda korporativ boshqaruv tizimining nazariy asoslari hamda amaldagi holati tahlil qilinib, uni takomillashtirishning asosiy yo'llari yoritib beriladi. Tadqiqot natijalari bank boshqaruv samaradorligini oshirish va moliyaviy xavflarni kamaytirishga qaratilgan amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Banklarda korporativ boshqaruv tushunchasi va uning nazariy asoslari

Korporativ boshqaruv bank faoliyatini samarali tashkil etish, boshqaruv organlari o'rtasida vakolat va mas'uliyatni aniq belgilash hamda manfaatdor tomonlar manfaatlarini muvozanatlashga qaratilgan boshqaruv tizimidir. Banklarda korporativ boshqaruv aksiyadorlar, kuzatuv kengashi, ijroiya organlar hamda boshqa manfaatdor tomonlar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi mexanizmlar majmuasini o'z ichiga oladi.

Nazariy jihatdan korporativ boshqaruv agentlik nazariyasi, manfaatdor tomonlar nazariyasi va institutsional nazariya asosida shakllanadi. Agentlik nazariyasiga ko'ra, bank egalari va menejerlar o'rtasida manfaatlar to'qnashuvi yuzaga kelishi mumkin bo'lib,

samarali korporativ boshqaruv ushbu muammolarni kamaytirishga xizmat qiladi. Manfaatdor tomonlar nazariyasi esa bank faoliyatida nafaqat aksiyadorlar, balki omonatchilar, xodimlar, kreditorlar va jamiyat manfaatlarini ham hisobga olish zarurligini ta'kidlaydi.

Banklarda korporativ boshqaruvning asosiy tamoyillariga shaffoflik, hisobdorlik, adolatlilik va mas'uliyat kiradi. Shaffoflik bank faoliyati to'g'risidagi axborotlarning ochiqqligini ta'minlashga xizmat qilsa, hisobdorlik boshqaruv organlarining qabul qilgan qarorlari uchun javobgarligini oshiradi. Adolatlilik tamoyili barcha aksiyadorlar va manfaatdor tomonlarga teng munosabatda bo'lishni nazarda tutadi, mas'uliyat esa bankning barqaror rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan qarorlar qabul qilishni talab etadi.

Shu bilan birga, banklarda korporativ boshqaruv boshqa xo'jalik yurituvchi subyektlarga nisbatan murakkabroq hisoblanadi. Bunga banklarning yuqori darajadagi risk bilan ishlashi, omonatchilar mablag'larini jalb qilishi hamda moliyaviy tizim barqarorligiga bevosita ta'siri sabab bo'ladi. Shu bois banklarda samarali korporativ boshqaruv tizimini shakllantirish moliyaviy barqarorlikni ta'minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Banklarda korporativ boshqaruv tizimining amaldagi holati

Hozirgi kunda banklarda korporativ boshqaruv tizimi moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va bank faoliyatining samaradorligini oshirishga qaratilgan muhim boshqaruv mexanizmi sifatida shakllanib bormoqda. Banklarning boshqaruv tuzilmasi odatda aksiyadorlar umumiy yig'ilishi, kuzatuv kengashi hamda ijroiya organlaridan iborat bo'lib, ularning o'zaro faoliyati korporativ boshqaruv samaradorligini belgilab beradi.

Amaldagi holatda kuzatuv kengashi bank strategiyasini belgilash, ijroiya organlar faoliyatini nazorat qilish hamda risklarni boshqarish siyosatini tasdiqlashda muhim rol o'ynaydi. Biroq ayrim banklarda kuzatuv kengashi a'zolarining mustaqilligi yetarli darajada ta'minlanmaganligi, ularning professional malakasi va tajribasi bank faoliyatining murakkab jihatlariga to'liq mos kelmasligi korporativ boshqaruv samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Banklarda ichki nazorat va risklarni boshqarish tizimlari mavjud bo'lishiga qaramasdan, ularning amalda samarali ishlashi doim ham ta'minlanmayapti. Kredit, likvidlik va operatsion risklarni boshqarishda zamonaviy yondashuvlardan yetarli darajada foydalanilmasligi bank faoliyatida moliyaviy xatarlarning ortishiga sabab bo'lishi mumkin. Ichki audit xizmatining mustaqilligi va vakolatlari ham ayrim hollarda cheklangan bo'lib, bu nazorat samaradorligini pasaytiradi.

Axborot ochiqqligi va shaffoflik masalalari ham banklarda korporativ boshqaruvning muhim jihatlaridan biri hisoblanadi. Amaliyotda banklar moliyaviy hisobotlarni e'lon qilish va manfaatdor tomonlarni axborot bilan ta'minlash borasida ma'lum ishlarni amalga oshirmoqda. Biroq taqdim etilayotgan axborotlarning to'liqligi, aniqligi va o'z vaqtida yetkazilishi ayrim hollarda yetarli darajada emasligi investorlar va omonatchilar ishonchiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Umuman olganda, banklarda korporativ boshqaruv tizimi shakllangan bo'lsa-da, uning amaldagi holati samaradorlikni oshirish, boshqaruv organlari mas'uliyatini kuchaytirish hamda xalqaro standartlarga moslashtirishni talab etadi. Mazkur

kamchiliklarni bartaraf etish bank tizimining barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Banklarda korporativ boshqaruvni takomillashtirish yo'llari

Banklarda korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirish moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash, boshqaruv samaradorligini oshirish hamda manfaatdor tomonlar ishonchini kuchaytirishda muhim ahamiyatga ega. Shu bois ushbu tizimni rivojlantirish kompleks va tizimli yondashuvni talab etadi.

Avvalo, kuzatuv kengashi faoliyatini kuchaytirish va uning mustaqilligini ta'minlash zarur. Kuzatuv kengashi tarkibida mustaqil a'zolar ulushini oshirish, ularning professional malakasi va bank sohasi bo'yicha tajribasiga alohida e'tibor qaratish boshqaruv qarorlarining sifatini yaxshilaydi. Shuningdek, kuzatuv kengashi va ijroiya organlar o'rtasida vakolatlar aniq belgilanishi manfaatlar to'qnashuvining oldini olishga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, menejment faoliyatini baholash va rag'batlantirish mexanizmlarini takomillashtirish lozim. Ijroiya organlar faoliyatini aniq ko'rsatkichlar asosida baholash, ularning natijadorligini bankning uzoq muddatli strategik maqsadlari bilan bog'lash korporativ boshqaruv samaradorligini oshiradi. Bu esa qisqa muddatli foyda ortidan quvish holatlarining kamayishiga olib keladi.

Uchinchidan, risklarni boshqarish va ichki nazorat tizimini yanada rivojlantirish muhim hisoblanadi. Banklarda kredit, likvidlik va operatsion risklarni boshqarishda zamonaviy usullarni joriy etish, ichki audit xizmatining mustaqilligini ta'minlash orqali moliyaviy xatarlarni minimallashtirish mumkin. Bu bank faoliyatining barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Korporativ boshqaruvning xalqaro standartlarini joriy etish va axborot ochiqqligini oshirish zarur. Bank faoliyati to'g'risidagi moliyaviy va nomoliyaviy axborotlarning o'z vaqtida, to'liq va ishonchli e'lon qilinishi investorlar hamda omonatchilar ishonchini mustahkamlaydi. Manfaaddor tomonlar bilan samarali muloqot o'rnatish esa bank imijini yaxshilashga xizmat qiladi.

Banklarda korporativ boshqaruvni takomillashtirish kuzatuv kengashi faoliyatini kuchaytirish, menejment mas'uliyatini oshirish, risklarni boshqarish tizimini rivojlantirish hamda shaffoflikni ta'minlash orqali amalga oshiriladi. Ushbu chora-tadbirlar bank tizimining barqaror va samarali faoliyat yuritishiga zamin yaratadi.

#### **XULOSA**

Mazkur tezisdan banklarda korporativ boshqaruv tizimining nazariy asoslari, uning amaldagi holati hamda uni takomillashtirish yo'llari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, samarali korporativ boshqaruv bank faoliyatining barqarorligi, moliyaviy risklarni kamaytirish va manfaatdor tomonlar ishonchini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

O'rganishlar davomida banklarda korporativ boshqaruv tizimi shakllangan bo'lsa-da, kuzatuv kengashi mustaqilligi, menejment faoliyatini baholash mexanizmlari, risklarni boshqarish va ichki nazorat tizimlarida ayrim kamchiliklar mavjudligi aniqlandi. Ushbu kamchiliklar banklarning moliyaviy barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Banklarda korporativ boshqaruvni takomillashtirish uchun kuzatuv kengashi faoliyatini kuchaytirish, menejment mas'uliyatini oshirish, xalqaro korporativ boshqaruv standartlarini joriy etish hamda axborot ochiqqligini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu chora-tadbirlarning amalga oshirilishi bank tizimi samaradorligini oshirish, investorlar va omonatchilar ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, banklarda korporativ boshqaruv tizimini doimiy ravishda takomillashtirib borish bank sektorining barqaror rivojlanishini ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi hamda milliy iqtisodiyot taraqqiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

#### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:**

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Bank faoliyatini tartibga soluvchi me'yoriy-huquqiy hujjatlar. — Toshkent.

2. O'zbekiston Respublikasi. Banklar va bank faoliyati to'g'risidagi Qonuni. — Toshkent.

3. Basel Committee on Banking Supervision. Principles for enhancing corporate governance. — Basel, 2015.

4. OECD. G20/OECD Principles of Corporate Governance. — Paris, 2015.

5. World Bank. Corporate Governance of Banks: A Global Perspective. — Washington, DC, 2019.

6. Mishkin, F.S. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. — Pearson Education, 2018.

7. Rose, P.S., Hudgins, S.C. Bank Management and Financial Services. — McGraw-Hill Education, 2017.

8. Allen, F., Carletti, E. Corporate Governance of Financial Institutions. — Oxford University Press, 2016.

9. International Finance Corporation. Corporate Governance Methodology for Banks. — Washington, DC, 2018.

10. Asian Development Bank. Corporate Governance and Banking Sector Development. — Manila, 2020.